

Turinys

Pasikviesti viltį	11
-------------------	----

Pirma dalis. Kas yra viltis?

<i>Viskis ir svahilių pupelių padažas</i>	19
<i>Ar viltis egzistuoja?</i>	24
<i>Ar kada nors praradote viltį?</i>	28
<i>Ar mokslas gali paaiškinti, kas yra viltis?</i>	46
<i>Kaip turėti vilties sunkiu metu?</i>	51

Antra dalis. Keturios vilties priežastys pagal Jane

PIRMOJI PRIEŽASTIS: NUOSTABUS ŽMOGAUS INTELEKTAS	61
<i>Nuo priešistorinės beždžionės iki pasaulio valdovo</i>	64
<i>Pusiau nusidėjėliai, pusiau šventieji</i>	69
<i>Naujasis visuotinis moralės kodeksas</i>	74
<i>Išmintingieji? Beždžionė</i>	79
ANTROJI PRIEŽASTIS: GAMTOS ATSPARUMAS	87
<i>Ekologinis sielvartas</i>	96
<i>Noras gyventi</i>	103
<i>Prisitaikyti arba išnykti</i>	108
<i>Gamta – motina maitintoja</i>	110
<i>Išgelbėti nuo pražūties</i>	115
<i>Gyvybės gobelenas</i>	121
<i>Mums reikia gamtos</i>	130

TREČIOJI PRIEŽASTIS: JAUNIMO GALIA	137
<i>Meilė ten, kur nėra vilties</i>	145
<i>„Man nereikia jūsų vilties“</i>	153
<i>Milijonai lašų sudaro vandenyną</i>	157
<i>Užsiauginti ateitį</i>	162
KETVIRTOJI PRIEŽASTIS: NEPALAUŽIAMA ŽMOGAUS DVASIA	171
<i>Kai nuspręsiu kopti į Everestą</i>	175
<i>Dvasia, kuri niekada nepasiduoda</i>	182
<i>Išugdyti nepalaužiamą dvasią vaikams</i>	190
<i>Kaip nepalaužiama žmogaus dvasia padeda mums pasveikti</i>	192
<i>Mums reikia vieniems kitų</i>	197
Trečia dalis. Būti vilties pasiuntine	
<i>Visą gyvenimą trunkanti kelionė</i>	205
<i>Iššūkiai Afrikoje</i>	226
<i>Nuo drovios jaunos moters iki pasaulinio garso lektorės</i>	228
<i>Sakykim, tai misija</i>	231
<i>Ar tai atsitiktinumas?</i>	236
<i>Dvasinė evoliucija</i>	241
<i>Kitas didysis Jane nuotykis</i>	247
Išvada: Vilties žinutė nuo Jane	257
Padėka	269
Papildoma informacija	277

Pasikviesti viltį

Išgyvename niūrius laikus.

Daugelyje pasaulio vietų vyksta ginkluoti konfliktai, regime rasinę ir religinę diskriminaciją, neapykantos protrūkius, teroristų išpuolius, politinį posūkį į radikalią dešinę, įžiebiantį demonstracijas ir protestus, kurie pernelyg dažnai perauga į smurtą. Atotrūkis tarp privilegijuotųjų ir esančių nuošalyje plečiasi ir kursto pyktį – neramumus taip pat. Demokratija engiama daugelyje šalių. O kur dar COVID-19 pandemija, kelianti tiek daug kančių ir mirčių, bedarbystę ir ekonominį chaosą visame pasaulyje. Visgi klimato krizė, laikinai palikta nuošalėje, yra dar didesnė grėsmė mūsų ateičiai – iš tikrųjų visai gyvybei Žemėje.

Klimato kaita nėra toks reiškinys, kurio poveikis palies mus ateityje, – ji veikia mus jau dabar visame pasaulyje besikeičiančiomis oro sąlygomis: tirpstant ledui, kylant jūros lygiui ir siaučiant katastrofiškai galingiems uraganams, viesulams bei taifūnams. Vis pražūtingesni tampa potvyniai, įvairius planetos kampelius kamuoja ilgesnės sausros ir šėlstantys miškų gaisrai. Pirmą kartą gaisrai užfiksuoti net Arkties rato regione.

„Jane beveik devyniasdešimt metų, – tikriausiai galvojate jūs. – Jeigu ji supranta, kas vyksta pasaulyje, kaip ji dar gali rašyti apie viltį? Ji turbūt linkusi pasiduoti saviapgaulei. Ji užsimerkia prieš faktus.“

Aš neužsimerkiu prieš faktus. Ir, prisipažinsiu, dažnai jaučiuosi prislėgta, ypač tomis dienomis, kai atrodo, kad daugybės žmonių, kovojančių už socialinę lygybę ir aplinkosaugą, besipriešinančių prietarams, rasizmui bei godumui, pastangos, priešinimasis ir pasiaukojimas eina perniek. Kai atrodo, kad jėgos, siaučiančios aplink mus – godulys, korupcija, neapykanta, akli prietarai – yra gaivalai, kuriuos įveikti tikisi tik naivuočiai. Suprantama, būna dienų, kai, regis, nieko kito nebelieka, tik sėdėti ir stebėti, kaip „baigiasi pasaulis, – ne griūtimi, o ašaromis“ (T. S. Eliotas). Per pastaruosius aštuonis dešimtmečius man nebuvo svetimos tokios nelaimės kaip rugsėjo 11-oji, šaudynės mokyklose, savižudžių atakos ir daugybė kitų, kaip nesvetima ir neviltis, kurią sukelia šie siaubingi įvykiai. Aš užaugau Antrojo pasaulinio karo metu, kai pasaulį grasino sutrypti Hitleris ir nacistai. Išgyvenau Šaltojo karo ginklavimosi varžybas, kai pasauliui grėsė termobranduolinis holokaustas, ir daugybės konfliktų, pasmerkusių milijonus žmonių visame pasaulyje kančioms ir mirčiai, baisumus. Kaip ir visi žmonės, kurie gyvena ganėtinai ilgai, esu patyrusi nemažai tamsių laikotarpių ir mačiusi daugybę kančių.

Bet kaskart, kai pasijuntu prislėgta, susimąstau apie visas įstabias istorijas, liudijančias drąsą, tvirtybę ir ryžtą tų, kurie kovoja su „blogio jėgomis“. Nes taip, aš tikiu, kad tarp mūsų esama blogio. Bet daug stipresni ir labiau įkvepiantys yra

balsai tų, kurie tam blogiui pasipriešina. Ir net tada, kai tie kovotojai žūsta, jų balsai dar ilgą laiką rezonuoja ir suteikia mums įkvėpimo bei vilties – vilties, kad ši keista, prieštaravimų draskoma būtybė – žmogus, maždaug prieš šešis milijonus metų išsivysčiusi iš beždžionžmogio, vis dėlto bus išsaugojusi savyje gėrį.

Nuo pat 1986 metų, kai pradėjau keliauti po pasaulį, kad atkreipčiau dėmesį į tą žalą, kurią mes, žmonės, padarėme tiek socialiniu, tiek aplinkos tvarumo požiūriu, sutikau labai daug žmonių, kurie pasakojo man praradę viltį dėl ateities. Jaunimas atrodė ypač piktas, prislėgtas ar tiesiog apatiškas, nes, anot jų, mes sugriovėme jų ateitį ir dabar jie jaučiasi bejėgiai ką nors pakeisti. Ir nors tikra tiesa, kad mes ne tik griovėme jų ateitį, bet ją iš jų ir vogėme, negailestingai grobstydami ribotus planetos išteklius ir nesusimąstydami apie būsimas kartas, aš nemanau, kad yra per vėlu kažko imtis ir atitaisyti žalą.

Vieno klausimo turbūt sulaukiu dažniau nei kitų: ar jūs tikrai tikite, kad yra vilties mūsų pasauliui? Mūsų vaikų ir anūkų ateičiai?

Ir aš nuoširdžiai galiu atsakyti – taip. Aš tikiu, kad mes vis dar turime laiko ir galime pradėti gydyti žaizdas, kuriomis subjurojome savo planetą, – bet tas laikas baigiasi. Jeigu mums rūpi mūsų vaikų ir suaugusiųjų ateitis, jeigu rūpi gamtos grovė, privalome susitelkti ir imti veikti. Dabar – kol dar ne per vėlu.

Kas gi toji „viltis“, kuria aš vis dar tikiu, kuri mane motyvuoja nesustoti ir tęsti teisingą kovą? Ką aš iš tikrųjų turiu galvoje sakydama „viltis“?

Viltis dažnai suprantama klaidingai. Žmonės linkę manyti, kad tai tik pasyvi saviapgaulė: aš viliuosi, kad kas nors nutiks, bet neketinu nieko dėl to daryti. Toks vilties suvokimas visiškai neatitinka tikrosios vilties esmės, kuri reikalauja veiksmų ir įsipareigojimo. Daugelis žmonių supranta, kokia siaubinga planetos būklė, – bet nieko dėl to nedaro, nes jaučiasi bejėgiai ir praradę viltį. Štai kodėl ši knyga yra svarbi, nes ji, tikiuosi (!), padės žmonėms suprasti, kad jų veiksmai, kad ir kokie atrodytų nereikšmingi, iš tikro gali kažką pakeisti. Tūkstančiai kilnių poelgių gali padėti išgelbėti ir pagerinti mūsų pasaulį būsimoms kartoms. Iš tiesų, kurių galų vargintis, jei nėra nuoširdaus tikėjimo, kad tai kažką pakeis?

Priežastys, kodėl šiais niūriais laikais puoselėju viltį, paaiškės tolesniuose šios knygos puslapiuose, bet kol kas leiskite jums priminti, kad kai nėra vilties, nėra daugiau į ką atsiremti. Tai esminė išgyvenimo sąlyga, dėl kurios mūsų rūšis išliko nuo akmens amžiaus protėvių laikų. Žinoma, ir mano pačios neįtikėtina kelionė nebūtų buvusi įmanoma, jei būčiau pristigusi vilties.

Visa tai ir daug daugiau šios nedidelės knygelės puslapiuose aš aptariu su jos bendraautoriumi Dougu Abramsu. Douglas pasiūlė parašyti knygą kaip pokalbį, panašią į „Džiaugsmo knygą“ (liet. 2017), kurią jis sukūrė kartu su Dalai Lama ir arkivyskupu Desamundu Tutu. Tolesniuose skyriuose Douglas taps pasakotoju – jis pateiks mudviejų pokalbius, vykusių Afrikoje ir Europoje. Dougo dėka aš galiu pasidalyti su jumis mintimis, ką per savo ilgą gyvenimą gilindamasi į gamtos pasaulį supratau apie viltį.

Viltis užkrečiama. Jūsų veiksmai įkvėps kitus. Nuoširdžiai tikiu, kad ši knyga padės jums rasti paguodą, kai širdį prislėgs sielvartas, rodys kelią, kai apniks abejonės, teiks drąsos, kai apims baimė.

Kviečiu jus prisijungti prie mūsų šioje kelionėje vilties link.

*Jane Goodall, mokslų daktarė,
Britų imperijos ordino dama-komandorė,
Jungtinių Tautų (JT) Taikos pasiuntinė.*

Tiesiant ranką per neegzistuojančią prarają – kaip kitados manyta,
skiriančią mus nuo gyvūnų karalijos.

Sakykim, tai misija

– Taigi, nors save priskiriate prie drovių žmonių, vis dėlto tarėte „taip“ tokiam gyvenimo būdai, kuris susijęs su viešu kalbėjimu...

– Aš netariau „taip“, – pertraukė mane Jane. – Jis mane tiesiog užklupo. Pagriebė ir nepaleido.

– Na gerai, nepaleido, bet jūs sutikote. Jūs nuėjote tuo keliu.

– Neturėjau pasirinkimo.

– Jautėte pašaukimą?

– Gal pasakyčiau kitaip. Tai buvo tiesiog mintis, staigus suvokimas: „Šimpanzės man tiek daug davė, dabar atėjo mano eilė atsilyginti.“ Žmonės sako, kad man tikriausiai buvo sunku priimti sprendimą palikti Gombę. Bet man nebuvo sunku. Jau sakiau jums tai. Tai buvo tolygu apaštalo šv. Pauliaus atsivertimui pakeliui į Damaską. Jis neprašė, kad taip nutiktų. Bent jau kaip byloja istorija, jis to nepasirinko. Taip tiesiog nutiko – iš pirmųjų krikščionių persekiotojo jis tapo apaštalu, siekiančiu

atversti žmones į krikščionybę. Tai buvo didžiulis vidinis perversmas – štai kodėl šis pavyzdys man atrodo tinkamiausias.

– Taigi tas jausmas, kad esi pašauktas...

– Ne, geriau sakykim, kad tai misija, – pertraukė Jane.

– Gerai. Taigi, ar tasai misijos suvokimas padėjo atsikratyti abejonių savimi, o gal vis dėlto buvo akimirku, kai sakėte sau: nežinau, ar man šį kartą pavyks pasakyti šią kalbą, gal geriau pasikalbėti su premjeru ar kokios įmonės generaliniu direktoriumi?

– Žinoma, kad buvo. Ir jų vis dar pasitaiko. Pamenu, kaip pirmą kartą mane pakvietė dalyvauti vienoje iš didžiųjų JT klimato kaitos konferencijų. Tokiomis akimirkomis man iškart pakerta kojas – kai skaityti pranešimą miniai studentų ar plačiajai visuomenei. Mano bičiulis Jeffas Horowitzas, kuris nepavargdamas rūpinasi miškų apsauga siekdamas sušvelninti klimato kaitos pokyčius, paprašė manęs dalyvauti komisijoje kartu su klimato ekspertais ir milžiniškų korporacijų generaliniais direktoriais bei valdžios atstovais. Aš tiesiog pasakiau jam: „Negaliu to padaryti, Jeffai. Garbės žodis, negaliu.“

– Kas privertė jus taip jaustis? – paklausiau.

– Nes aš nesu klimatologė. Tačiau Jeffas nepriėmė mano atsisakymo ir galiausiai aš pamaniau: „Na, jeigu jis manimi pasitiki ir mano, kad galiu būti naudinga, man tiesiog reikės labai pasistengti.“ Dabar aš žinau, kad žmonėms patinka klausytis žmogaus, kalbančio tiesą apie tai, ką darome neteisingai, ypač kai jis gali juos nuraminti, kad yra išeitis iš tos sumaišties, kurią sukėlėme. Jie nori klausytis tų, kurie kalba iš širdies. Nori sužinoti, kodėl verta puoselėti viltį. Bet net ir tai suprasdama, aš vis tiek jaudinuosi.

Mane stebino – ir kartu galbūt drąsino – tai, kad vienai garsiausių pasaulyje gamtosaugininkų taip pat nesvetimas nepasitikėjimas savimi. Tariau sau – net jeigu Jane iš tiesų gimė ypatingam tikslui, jai teko labai nelengvas kelias. Su daugybe spręstinių problemų. Bet taip pat supratau, kad jeigu Jane apsisprendžia imtis veiksmų, niekas jos nebesustabdys. Iš tiesų ji turėjo nepalaužiamą dvasią.

– Jums teko patirti tiek daug iššūkių ir jūs juos įveikėte, – tariau Jane. – Sakėte, kad esate užsispyrusi ir nelinkusi pasiduoti. Taigi akivaizdu, jog esate apdovanota įvairiais talentais, kas jums padeda, ypač gebėjimu pasiekti žmonių širdis. Ar be viso šito buvo dar kas nors, kas padėjo jums tapti vilties pasiuntine?

– Taip, man labai pasisekė – mane iš tiesų visada supo nuostabūs žmonės. Viena pati nebūčiau pasiekusi to, ką pasiekiau. Žinoma, pirmiausia mane palaikė šeima, o vėliau man kažkaip pavyko prisitraukti žmones. Tada šalia manęs atsirado Mary Lewis, kuriai galėjau išlieti savo liūdesį ir pyktį. Mudvi kartu dirbame jau trisdešimt metų. O Afrikoje tiek pat laiko man padeda Anthony'is Collinsas, išmintingas draugas ir patarėjas. Bet, kad ir kur nuvykčiau, visada atsiranda kažkas, kas mane globoja, ištiesia pagalbos ranką, pasidalija lėkšte valgio, su kuo galiu pasijuokti. O ir, žinoma, išgerti viskio! Be jų visų nebūčiau galėjusi pasiekti to, ko pasiekiau. Mums pavyko visiems drauge.

Prisiminiau mūsų paskutinį pokalbį – apie tai, koks svarbus yra visuomenės palaikymas sunkią valandą.

– Dar vienas dalykas, padėjęs man įveikti daugybę gąsdinančių iššūkių, yra mėgstamiausia mano močiutės eilutė iš

Biblijos: „Būk stiprus visas savo dienas.“* Kai naktimis negaliu sumerkti akių, nes kitą dieną manęs laukia svarbus pranešimas, kartoju šiuos žodžius mintyse. Ir nusiraminiu.

– Ką jie jums reiškia?

– Kad užgriuvus gyvenimo išbandymams, tau bus suteikta jėgų juos įveikti, diena iš dienos. Todėl dažnai, išaušus bauginančiai dienai – rengiantis daktaro disertacijos gynimui, paskaitai prieš baimę keliančią auditoriją ar tiesiog vizitui pas odontologą! – pagalvodavau: „Žinoma, aš tai įveiksiu, nes privalau. Atrasiu jėgų. Ir rytoj šiuo metu visa tai jau bus seniai baigta.“

– Yra ir dar kai kas, – pridūrė Jane. – Kai jaučiuosi itin siaubingai, kai esu bejėgė, visiškai išsekusi, kad, rodos, tiesiog neįstengsiu skaityti paskaitos, iš kažin kur ateina jėgų atlikti tam, ko iš manęs reikalaujama.

Pasiteiravau Jane, iš kur ateina toji slapta stiprybė ir kaip ji ją pajunta.

– Aš tarytum atveriu savo protą kažkokiai išorinei jėgai, – atsakė Jane. – Tiesiog nusiraminiu ir kreipiuosi į tą slaptą stiprybės šaltinį, į tą vidinę galią, kuri, regis, pasiuntė mane šiai misijai, mintyse tardama: „Ką gi, tu lėmei taip, kad atsidūriau šioje siaubingoje situacijoje, todėl pasikliauju tavimi ir tikiu, jog man padėsi.“ Ir, atrodo, kad būtent tokiais atvejais mano paskaitos pavyksta bene sėkmingiausiai! Keista – kartą ar du man netgi pasirodė, tarytum matyčiau save kalbančią auditorijai iš šalies.

* Pakartoto įstatymo knygoje, 33,25, ši citata išversta taip: „Būk saugus visas savo dienas.“ Rubšio (ST) ir Kavaliausko (NT) vertimas, LBD ekumeninis leidimas 1999 m. (Biblija RK_E1999)

– Pasakodama apie tą išorinę jėgą, jūs pažvelgėte į viršų, – pastebėjau.

– Na, jos tikrai nėra kur nors ten, apačioje, – atsakė Jane rodydama į žemę ir šypsodamasi.

– Taigi, jūs ištuštinate protą pasitikėdama tąja dvasine galia, kad ir kas ji būtų, jog vienaip ar kitaip ji padės jums pasakyti kalbą? – paklausiau. – Tuomet, tam tikra prasme, jūs tampate tarpininke – atsiveriate išminčiai, kuri yra didingesnė už jūsiškę?

– Taip, tikra tiesa. Yra išmintis, daug kartų didesnė už manąją. Labai susijaudinau sužinojusi, kad didysis mokslininkas Albertas Einsteinas, vienas iš nuostabiausių dvidešimtojo amžiaus protų, priėjo prie tos pačios išvados remdamasis vien mokslu. Pasak jo, tai prigimtinio įstatymo harmonija – tiesą sakant, ta jo mintis nuostabi.

Jau norėjau ką nors atsakyti, bet pastebėjau, kaip Jane staiga susirūpinusi žvilgtelėjo į šalį.

– Dougai, atleiskite, kad pertrauksiu, bet matau, ant paukščių stalelio tupi liepsnelė ir žvilgčioja į mane pro langą. Ji supyks, jei jos nepalesinsiu!

– Paukščių stalelis?

– Tai nedidelė lentelė, pritvirtinta prie mano miegamojo palangės palėpėje, – tarė Jane, vis dar žvelgdama į kairę.

– Gal surastumėte internete tą Einsteino citatą, kol aš ją palesinsiu. Ji yra jo knygoje „The World As I See It“*.

Jane nuėjo, o aš pradėjau ieškoti. Štai toji mintis, iš Jane minėtos knygos: „Prigimtinio įstatymo harmonija... atskleidžia

* „Pasaulis, kokį matau“.

tokio pranašumo intelektą, kad, palyginti su juo, visa sisteminga žmonių mąstysena ir veikimas yra visiškai nereikšmingas atspindys.“

Susimąščiau apie šią citatą mudviejų viso šiandieninio pokalbio kontekste, ir man dingtelėjo, kad nepaprastame Jane gyvenimo kelyje būta arba tam tikrų laimingų atsitiktinumų, arba galbūt ji buvo vedama šios viršesnės jėgos, kuria tikėjo Einsteinas. Jane grįžus, aš pacitavau garsiai visą sakinį ir paklausiau:

– Tad, jūsų manymu, esate vedama šio viršesnio proto, o gal manote, kad jūsų kelionės – visų jūsų kelionių – kryptį lemia paprasčiausias atsitiktinumas?

Ar tai atsitiktinumas?

– Aš tiesiog netikiu atsitiktinumais, jau nebetikiu, – nedvejodama atsakė Jane.

– Kodėl?

– Na, atsitiktinumas reiškia įvykį, netikėtai sutampantį su kuo nors, kas įvyksta jūsų gyvenime. Nemanau, kad visus menamus atsitiktinumus mūsų gyvenime galima paaiškinti sutapimais. Veikiu panašu į tai, kad atsitiktinimai sukuria mums galimybes. Esu patyrusi daugybę keistų dalykų.

– Kokių?

– Vienas atsitiktinumas man išgelbėjo gyvybę. Tai nutiko per karą, kai mama mudvi su Judy nusivežė atostogauti – visai netoli namų buvo paplūdimio ruožas, į kurį galėjome patekti pro nedidelę angą spygliuotoje vietoje, ir nevaržomos

pliuškentis. Apsistojome nedideliuose svečių namuose. Juose buvo pietaujama dvyliktą valandą, o jeigu pavėluoji, deja, – jokių pietų negausi. Tą dieną mama užsispyrė grįžti ilgu aplinkkeliu – per smėlio kopas ir miškelį. Mes priešinomės, nes tai reišė, kad pavėluosime pietų. Bet ji buvo nepalenkiama, tad nenoromis teko sutikti. Kai jau buvome nuėjusios pusę kelio, aiškiai prisimenu, kaip pakėlusi akis į žydrą dangų pamačiau aukštai pakilusį lėktuvą. Ir tada pamačiau, kaip iš abiejų lėktuvo pusių žemėn krenta du juodi cigaro formos objektai. Mama skubiai liepė mums gultis ant smėlio, o pati, galima sakyti, atsigulė ant mūsų. Tada nugriaudėjo du siaubingi sprogimai. Buvo labai baisu. O vėliau pamatėme, kad viena iš bombų išdraskė duobę pačiame keliuko viduryje – ten būtume atsidūrusios, jei būtume pasirinkusios kasdienį savo maršrutą. Taigi – ar tai buvo „atsitiktinumas“, kad mama nusprendė eiti kitu keliu? Ji turėjo širdies vožtuvo ligą ir visada vengė ilgų pasivaikščiojimų.

– Ar mama kada nors vėliau pasakė, kas ją paskatino pasirinkti kitą maršrutą? – paklausiau.

– Ne, ji niekada nemėgo apie tai kalbėti. Bet visada turėjo tarytum šeštąjį pojūtį. Kitą kartą per „Blicą“ ji kirto visą Londoną, kad galėtų pasiimti savo seserį Olly iš ligoninės – abi jos kojos buvo sugipsuotos po kažkokios operacijos. Mamos laukė nelengvas išbandymas per karo nuniokotą Didžiąją Britaniją parsigabenti seserį į Bornmutą. Visi manė, kad ji išprotėjo. Ir štai kitą dieną ant tos ligoninės nukrito bomba, o gal tai buvo slaugos namai, dabar jau nebeturiu ko paklausti.

– Ar galite kaip nors paaiškinti tą šeštąjį pojūtį?

– Nelabai – atrodytų, tarsi kieno nors mintys įsiskverbtų į tavo sąmonę. Galbūt mama nujautė vokiečių pilotus, esančius tame bombonešyje, arba bombą, galėjusią pražudyti Olly. Ir dar vienas dalykas. Ji jautė labai artimą ryšį mano tėvo broliu ir vieną vakarą, čia, Bornmute, maudydamasi ji staiga sušuko jo vardą ir pratrūko verkti. Vėliau sužinojo, kad būtent tuo metu buvo numuštas jo lėktuvas ir jis žuvo.

Pasidomėjau, kodėl Jane motina nemėgo kalbėti apie savo ypatingas nuojautas, ir Jane paaiškino, kad jos ją gąsdino.

– Žinau dar vieną istoriją apie tokį neva atsitiktinumą. Tai nutiko, kai Grubas mokėsi internatinėje mokykloje Anglijoje, – tą vakarą mano vyras Derekas mirė toli nuo namų, Tanzanijoje. Grubą persmelkė panaši nuojauta. Ir ji pasireiškė labai keistai. Jis staiga pabudo iš sapno, kuriame Olly atvyko į mokyklą ir pranešė jam: „Vakar vakare mirė Derekas.“ Tas sapnas pasikartojė tris kartus, tad po trečio karto jis auklėtojai pasiskundė, kad jį kamuoja košmarai. Ryte į mokyklą atvyko Olly ir išsivedė jį į sodą. Ji pasakė: „Grubai, turiu pranešti tau labai liūdną žinią.“ Grubas atsakė: „Žinau, Derekas mirė.“

Klausydamasis šių istorijų supratau, kad mes jau žengėme toli už mokslo ribų, bet man vis tiek buvo labai įdomu.

– Noriu papasakoti apie dar vieną „atsitiktinumą“, kuris pakeitė mano gyvenimą. „Swissair“ oro linijų lėktuve, kuriuo skridau iš Ciuricho į Londoną, buvo viena laisva vieta. Aš turėjau išskristi vėlesniu reisui, bet mano lėktuvas iš Tanzanijos atskrido anksčiau, ir aš nusprendžiau pasikeisti bilietą. Vienintelė tuščia vieta visame lėktuve buvo greta manęs. Vyriškis, kuriam ji buvo skirta, atvyko prieš pat uždarant duris. Jis man

pasakė turėjęs skristi ankstesniu reisui, bet jo pirmasis skrydžio su persėdimu lėktuvas vėlavo. Vyras atrodė užsiėmęs – aš jo nešnekinau, tik mandagiai pasisveikinau, o vakarienės pabaigoje užsimezgė pokalbis. Aš skridau – beje, dar labai nepatyrusi ir kupina baimės – duoti interviu televizijai. Turėjau susitikti su vienos svarbios įmonės vadovu – toji įmonė „Immuno“ savo laboratorijoje Austrijoje atliko ŽIV tyrimus su šimpanzėmis. Jie pateikė septyniasdešimt vieną ieškinį septyniasdešimt vienam asmeniui ar jų grupei, kurie piktinosi gyvūnų laikymo sąlygomis jų laboratorijoje. Tai buvo 1987-ieji, ir man tikriausiai pasimaišė protas ar pasidaviau kvailybei, kad pasiryžau tokiai konfrontacijai ir dar per televiziją. Per pokalbį lėktuve paaiškėjo, kad mano bendrakeleivis yra Karstenas Schmidtas – jis tuo metu, man rodos, buvo advokatų bendrovės „Baker McKenzie“ pirmininkas. Jis mane nuramino pažadėjęs imtis mano bylos neatlygintinai, jei ta įmonė paduotų į mane teismą! Vėliau Karstenas prisijungė prie JGI UK valdybos, parengė statuto projektą ir daugelį metų ėjo valdybos pirmininko pareigas. Ar tame pačiame lėktuve, kuriame *né vieno* iš mūsų neturėjo būti, mus suvedė atsitiktinumas? Be to, juk abu užėmėme paskutines laisvas vietas. Jei nebūčiau pradėjusi su juo pokalbio, toji galimybė būtų buvusi amžiams prarasta.

– Ar visuomet ieškote galimybių?

– Taip, net kai jaučiuosi pavargusi, visada klausiu savęs – gal yra kokia nors priežastis, kodėl lėktuve sėdžiu šalia būtent to žmogaus? Arba konferencijoje. Bet kokiu atveju verta mažumėlę pasistengti. Šitaip užmezgiau pažintį su ne vienu įdomiu žmogumi, o kai kurie iš jų tapo mano bičiuliais ir rėmėjais.

– Taigi, manote, kad su žmonėmis susipažįstate neatsitiktinai?

– Tiesą sakant, nežinau. Bet man patinka galvoti apie tai, kaip susidėlioja įvykių grandinė. Pagalvokite apie tuos svarbius įvykius ir susitikimus, kurie lėmė kiekvieno žmogaus gimimą. Pavyzdžiui, kaip gimė Churchillis. Pradėkime nuo miglotos praeities, kai vienas vyras sutiko vieną moterį. Jie susituokė. Jiedviem gimė dukra ar sūnus, vėliau ji arba jis sutiko jiems skirtą vyrą ar moterį, jie taip pat susilaukė vaiko. Ir taip viskas klojosi tol, kol visos tos susitikimų ir jungtusių grandinės paibaigoje išmūšė Churchillio valanda.

– Arba Hitlerio, – tariau, kiek skeptiškai vertindamas tariamą Jane tikėjimą likimu ar neišvengiama įvykių seka. Tai ir pasakiau Jane.

– Bet aš netikiu likimu ar neišvengiama įvykių seka. Aš tikiu laisvu pasirinkimu, – paprieštaravo Jane. – Shakespeare’as apie tai labai gražiai rašė: „Ir ne likimas, mielas mano Brutai, o vien tik patys mes, deja, kalti.“* Aš tikiu, kad susiklosčius palankioms aplinkybėms, mes galime jomis pasinaudoti, jas atmesti arba tiesiog jų nepastebėti. Jeigu žmonės per amžius būtų priėmę ne tuos, o kitus sprendimus, nebūtų buvę nei Churchillio, nei Hitlerio.

– Nei jūsų, nei manęs, – pridūriau.

Trumpam susimąščiau. Susivokiau esąs ilgos grandinės, kurioje buvo gausu meilės ir širdgėlos, ilgesio ir kančios, grandis, ir pažvelgiau į savo patirtus sunkumus bei vargus iš kitos perspektyvos. Supratau, kad nesu vienas ir kad gyvenu ne tik dėl

* Šekspyras V. „Julijus Cezaris“. Pirmas veiksmas, II scena (vertė A. Churginas).

savęs. Esu dalis kažko, kas yra didesnis už mane, – bet nežinau, ar viskas vyksta pagal planą.

– Man susidaro įspūdis, kad neįtikėtinos jūsų energijos ir ryžto šaltinis yra tvirtas tikėjimas tuo, ką vadinate „didžiąja dvasine galia“, – pasakiau. – Ar save priskiriate prie dvasingų žmonių?

Dvasinė evoliucija

– Vos tik užsimenama apie dvasingumą, daugelis žmonių sutrinka ar tiesiog visaip ima vengti šios temos. Jiems atrodo, kad tai kažkoks sentimentalus hipiškos pasaulėjautos dalykas. Vis daugiau žmonių pradeda suprasti, kad mes vis labiau klimpstame į materializmo liūną ir kad turime atkurti dvasinį ryšį su gamtos pasauliu. Sutinku – turbūt ilgimasi kažko, kas yra daugiau nei lengvabūdiškas vartojimas. Tam tikra prasme mūsų atotrūkis nuo gamtos yra netgi labai pavojingas. Manydami, jog galime valdyti gamtą, pamirštame, kad galų gale tai gamta valdo mus.

Staiga Jane pasakė tik dabar pastebėjusi, kad jau pusė trijų – atėjo metas išvesti pasivaikščioti seną šunį, skaliką, vardu Bynas.

– Žinoma, jis galėtų ir pats palakstyti sode, – tarė Jane, – bet Bynas – įpročių vergas. Aš ilgai neužtruksiu. Tik dar gal nugriebsiu kokį sausainį ir kavos. Padarykime pusvalandžio pertraukėlę.

Dėl to tik apsidžiaugiau, nes ir pats norėjau paieškoti ko nors užkąsti, susikaupti ir parengti paskutinius klausimus.

Jane tesėjo savo žodį ir lygiai po trisdešimties minučių vėl

pasirodė kompiuterio ekrane. Pasakiau, kad norėčiau grįžti prie minties apie mūsų moralinį ir dvasinį tobulėjimą.

Jane išsyk pratęsė mintį.

– Mes, kaip rūšis, patiriame moralinę evoliuciją, diskutuodami apie tai, kas teisinga ir neteisinga, kaip turėtume elgtis vieni su kitais visuomenėje, svarstydami apie savo pastangas įgyvendinti demokratines valdymo formas. O kai kurie žmonės dar renkasi ir dvasinės evoliucijos kelią.

– Koks skirtumas tarp moralinės ir dvasinės evoliucijos? – paklausiau.

– Moralinė evoliucija, manyčiau, yra suvokimas, kaip turėtumėme elgtis su kitais, kaip turėtumėme elgtis apskritai, tai teisingumo, teisingesnės visuomenės poreikio suvokimas. Dvasinė evoliucija yra veikiau kūrinijos ir Kūrėjo paslapties apmąstymas, kai klausiu, kas mes esame, kodėl esame čia, ir siekiame suprasti, kaip nutiko, kad tapome šio įstabaus gamtos pasaulio dalimi. Velgi tai gražiai aprašo Shakespeare'as, atradamas „knygų srūvančiuose upokšniuose, pamokslų akmenyse ir gėrio visur kur“. Visa tai juntū, stebėdama nuostabų saulėlydį, žvelgdama, kaip miško lapiją perskrodžia saulės šviesa, kažkur šalia paukščiui giedant savo giesmę. Tuomet stoviu it įbesta, persmelkta nuostabos ir pagarbios baimės. Tai juntū tai jaučiu gulėdama ant nugaros kokioje ramioje vietelėje ir žvelgdama aukštyn, aukštyn, aukštyn į dangų, kol pamažu dienos šviesa išblėsta ir sužimba žvaigždės.

Mačiau, kad Jane visa siela pasinėrė į savo apsakomų patirčių grožį. Jai vėl pažvelgus į mane, paklausiau, ar, jos manymu, šimpanzės kada nors patiria panašių jausmų.

– Kai maisto daug ir šimpanzės sočios ir viskuo patenkinotos, jos, be abejo, turi laiko apmąstymams. Stebėdama jas, žvelgiančias kažkur virš miško lapijos arba patogiai įsitaisiusias savo guolyje, pasiruošusias nakties poilsiui, visada smalsauju, apie ką jos galvoja tą trumpą akimirką, kai nereikia kurpti planų, kur ieškotis maisto. Ir manau, kad jos turbūt taip pat patiria panašų nuostabos ir susižavėjimo jausmą. Jei taip, tai gali būti paties gryniausio dvasingumo apraiška – arba bent jau mūsų aptariamo dvasingumo pradmuo, nenusakomas žodžiais.

Gombėje yra nuostabaus grožio Kakombės krioklys, ten nedidelė vandens srovė krenta žemyn iš dvidešimt penkių metrų aukščio vertikaliu grioveliu, kurį pilkoje uolienoje išgraužė pats vanduo. Nuo uolėtos, žvyruotos upės vagos sklinda galingas krioklio riaumojimas, ten nuolatos pučia švelnus vėjelis, kurį sukelia krantinčio vandens išstumiamas oras. Kartais grupei šimpanzių prisiartinus prie krioklio, jų gauraplaukiai net pasišiausia iš susijaudinimo, ir jos čia pat surengia įspūdingą pasirodymą: tai išsitiesia kaip stygos, tai siūbuoja perkeldamos svorį nuo kojos ant kojos, o vėliau pasilenkusios ima rinkti ir mėtyti į upelį akmenis, karstytis ant uolų besivejančiais vijokliais ir stumdytis tarp gaivių purslų. Po tokio spektaklio, užtrunkančio mažiausiai dešimt minučių, jos, būna, susėda ir įsižiūri į krentantį vandenį, stebi, kaip jis krinta žemyn, kaip teka tolyn. Galbūt jos patiria panašų pagarbios baimės ir nuostabos persmelktą jaudulį, kokį jatau ir aš sėdėdama prie to įspūdingo krioklio ir klausydamasi į upę smingančio vandens griausmo?

– Todėl visada pagalvoju, kiek daug mums duoda kalba, – tęsė mintį Jane. – Jeigu šimpanzės iš tiesų geba pajusti jaudulį

Kakombės krioklys (iš Anthony'io Collinso nuotraukų archyvo).

ir jei jos galėtų dalytis šiuo jausmu vienos su kitais, ar supranta-
te, kiek daug pasikeistų? Jos galėtų viena kitos paklausti: „Kas
tas nuostabus gyvas daiktas, nuolat ateinantis ir išeinantis, ar
visada esantis čia?“ Ar nemanote, kad tokie klausimai galėjo
paskatinti animizmą – vandens krioklių, vaivorykštės, mėnu-
lio, žvaigždžių garbinimą?

– Taigi, jūs manote, kad pripažintos religijos galėjo atsirasti
iš animizmo? – paklausiau.

– Neturiu atsakymo į šį klausimą, Dougai. Turėčiau būti
religijotyrininkė, kad galėčiau atsakyti, tiesa?

– Bet juk jūs tikite dvasine galia, Dievu Kūrėju ir kad atėjo-
te į šį pasaulį ne šiaip sau?

– Atrodo, kad taip. Iš tiesų yra tik du būdai paaiškinti
mūsų egzistavimui Žemėje. Galima pritarti Makbetui, kad

gyvenimas yra ne kas kita, kaip tik „idioto pasaka, triukšminga, neturinti prasmės“, – mintis, kurią kažkoks cinikas pakartojo, esą žmogaus egzistencija yra ne kas kita kaip tik „kvaila evoliucijos klaida“. Arba įsiklausyti į Pierre'o Teilhard'o de Chardino žodžius: „Mes esame dvasinės būtybės, sukaupusios žmogiškąją patirtį.“

Nors esu linkęs save priskirti prie pasauliečių, nebūtinai išpažįstančių kokią nors konkrečią religiją, Jane žodžiai mane sujaudino ir įkvėpė; panūdau sužinoti jos, kaip mokslininkės, požiūrį į visa tai, nes patyrus tėvo mirtį man iškilo klausimų, į kuriuos reikėjo atsakymų. Tad mygau Jane plačiau atskleisti savo įsitikinimus.

– Na, aš nesistengiu ką nors įtikinti, kad už visatos sukūrimo slypi Protas, dvasinė jėga, kurioje „mes gyvename, judame ir esame“*, kaip rašoma Biblijoje. Negaliu paaiškinti, kodėl tu tikiu – tiesiog tikiu. Ir tai iš tiesų suteikia man drąsos nesustoti. Bet yra nemažai žmonių, kurie gyvena dorovingą gyvenimą, stengdamiesi padėti kitiems, ir nėra nei religingi, nei dvasingi. Aš tik kalbu apie savo pačios tikėjimą.

Jane papasakojo man, kad daugelis mokslininkų, pavyzdžiui, Einšteinas, yra priėję išvadą, kad už visatos ištakų slypi „protas“. Pasak jos, daugiau yra tų, kurie skelbiasi agnostikais, nei tų, kurie vadina save ateistais. Francis Collinsas, Nacionalinio sveikatos instituto direktorius, vadovavęs grupei, mėginusiai ištirti žmogaus genomą, pradėjo šį darbą kaip agnostikas, bet dėl stulbinančio kiekvienos žmogaus embriono ląstelės

* Apaštalų darbai, 17, 28.

sudėtingumo buvo priverstas įtikėti į Dievą. Kiekvienoje jų slypėjo informacija, kokio organo dalimi ji turinti tapti – smegenų, pėdos ar inksto.

Kurį laiką diskutavome šiuo klausimu, ir Jane pasakė iš tiesų pripažįstanti tokią mokslo, religijos ir dvasingumo bendrystę.

– Žinot, Dougai, aš manau, kad kai kuriems žmonėms jų išpažįstama religija – vienintelė viltis. Įsivaizduokite, kad netekote visos savo šeimos karo metu ar nutiko kokia kita baisi nelaimė. Arba jums tenka gyventi skurde. Arba atvykstate gyventi į svetimą šalį. Nieko ten nepažįstate. Nemokate vietinės kalbos. Manau, kad tokiems žmonėms labai padeda jų išpažįstamas tikėjimas. Būtent tvirtas tikėjimas į Dievą – Alachą ar bet kurį kitą – suteikia jiems jėgų eiti į priekį. Kaip man sako išmintingoji mano mama, kadangi gimiau krikščioniškoje šeimoje, mes kalbame apie Dievą, jeigu būčiau gimusi musulmonų šeimoje, garbintume Alachą. Ji sakė, kad yra tik viena aukščiausioji būtybė – Kūrėjas, „dangaus ir žemės Sutvėrėjas“, ir visiškai nesvarbu, kokių vardu jis vadinamas.

– Vadinasi, jūs tikite, kad yra dangus?

Jane nusijuokė.

– Na turbūt nelygu, ką vadiname dangumi. Aš netikiu angelais, grojančiais arfomis, ir panašiais dalykais, bet esu įsitikinusi, kad kažko iš tiesų esama. Mes tikrai vėl išvysime tuos, kuriuos mylėjome, – be abejo, gyvūnus taip pat! Ir gebėsime suprasti paslaptis, nes būsime *jų dalis*, didžiosios struktūros dalis, bet kartu darni visuma. Būdama viena gamtoje patiriu beveik mistinių akimirų, kurios galėtų byloti apie tokio dangaus, kokį mėgstu įsivaizduoti, buvimą.

Nenumaniau, kad iš šių kalbų apie dangų išsirutulios pasakutinė mūsų pokalbio tema – labai paslaptinga, bet kartu sklidina vilties, ypač man, vis dar gedinčiam savo tėvo.

Anksčiau mums kalbantis Jane veide kartais šmėkštelėdavo šelmiška sąmokslininkės šypsena, tarsi ji slėptų kokią paslaptį. Tokia šmėkštelėjo ir dabar.